

HÖGSTA DOMSTOLENS DOM

meddelad i Stockholm den 9 juli 2014

Mål nr

T 2640-12

KLAGANDE

Kommanditbolaget Göfab Fastighet 1, 916841-2279
adress hos ombudet

Ombud: Advokat MA

MOTPART

Nordea Bank AB (publ), 516406-0120
Östra Hamngatan 16
405 09 Göteborg

Ombud: Advokat SB

SAKEN

Pantförskrivning

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Hovrätten för Västra Sveriges dom 2012-05-07 i mål T 2777-11

DOMSLUT

Högsta domstolen fastställer hovrättens domslut.

Kommanditbolaget Göfab Fastighet 1 ska ersätta Nordea Bank AB för rättegångskostnad i Högsta domstolen med 128 625 kr, varav 105 000 kr avser ombudsarvode, jämte ränta enligt 6 § räntelagen från dagen för Högsta domstolens dom.

YRKANDEN I HÖGSTA DOMSTOLEN

Kommanditbolaget Göfab Fastighet 1 har yrkat att Högsta domstolen, med ändring av hovrättens dom, förklarar dess generella pantförskrivning till Nordea Bank AB ogiltig samt förpliktar Nordea att till kommanditbolaget återlämna pantbrev nr 14236 beviljat den 13 december 1989 i fastigheten VS 1 och pantförskrivningshandlingar avseende överhypotek i samma fastighet.

Kommanditbolaget har vidare yrkat att Högsta domstolen dels befriar bolaget från skyldighet att ersätta Nordea för rättegångskostnader vid tingsrätten och i hovrätten, dels tillerkänner bolaget ersättning för egna rättegångskostnader i dessa instanser med där yrkade belopp.

Nordea har motsatt sig att hovrättens dom ändras.

Parterna har yrkat ersättning för rättegångskostnader i Högsta domstolen.

DOMSKÄL

Bakgrund

1. Kommanditbolaget Göfab Fastighet 1 ingick i en koncern där GLAB-Gruppen AB var moderbolag. Kommanditbolaget hade moderbolaget som kommanditdelägare och ett annat koncernbolag, GLAB Fastighets AB, som komplementär. I november 2003 gick moderbolaget i borgen för ett lån som Nordea lämnade till ett koncernbolag. Som säkerhet för det rätta fullgörandet av moderbolagets förpliktelser gentemot Nordea pantförskrev kommanditbolaget ett pantbrev och överhypoteket i ett annat pantbrev i bolagets fastighet VS 1.
2. Sedan moderbolaget hade försatts i konkurs, väckte kommanditbolaget talan mot Nordea. Kommanditbolaget gjorde gällande bl.a. att det enligt 2 kap. 18 § lagen (1980:1102) om handelsbolag och enkla bolag inte är bundet av pantsättningen, eftersom denna enligt 2 kap. 3 § andra stycket krävde samtycke från bolagsmännen. Enligt kommanditbolaget var GLAB Fastighets AB:s samtycke till pantsättningen ogiltigt enligt 12 kap. 2 och 5 §§ aktiebolagslagen (1975:1385), eftersom pantsättningen inkräktade på GLAB Fastighets AB:s bundna egna kapital.
3. Tingsrätten ogillade kommanditbolagets talan. Sedan hovrätten hade beslutat att inte meddela prövningstillstånd meddelade Högsta domstolen tillstånd till målets prövning i hovrätten. Motiveringen var att det saknas vägledande praxis i frågan huruvida aktiebolagsrättens bestämmelser om kapitalskydd är tillämpliga även när ett aktiebolag agerar som komplementär i ett kommanditbolag. Hovrätten har därefter fastställt tingsrättens domslut.

Aktuell reglering i handelsbolagslagen

4. Ett kommanditbolag är ett handelsbolag i vilket en eller flera bolagsmän har förbehållit sig att inte svara för bolagets förbindelser med mera än han har satt in eller åtagit sig att sätta in i bolaget (1 kap. 2 § handelsbolagslagen). Bolagsman med begränsat skuldansvar är kommanditdelägare, medan bolagsman som inte har begränsat sitt ansvar är komplementär. I 3 kap. ges särskilda bestämmelser om kommanditbolag och kommanditdelägars ställning.
5. Enligt 2 kap. 3 § första stycket handelsbolagslagen är varje bolagsman berättigad att vidta åtgärder i förvaltningen av bolagets angelägenheter, om inte dessa åtgärder förbjuds av någon annan bolagsman som inte är utesluten från förvaltningen. Enligt paragrafens andra stycke får åtgärder som är främmande för bolagets ändamål vidtas endast med samtliga bolagsmäns samtycke.
6. I 2 kap. 18 § handelsbolagslagen föreskrivs att om en bolagsman har överskridit sin befogenhet när han företog en rättshandling för bolaget gäller inte rättshandlingen mot bolaget, om den mot vilken rättshandlingen företogs insåg eller borde ha insett överskridandet.
7. Till skillnad från aktiebolagslagen innehåller handelsbolagslagen inga bestämmelser om kapitalskydd. Till skydd för ett handelsbolags borgenärer gäller i stället enligt 2 kap. 20 § att bolagsmännen svarar solidariskt för bolagets förpliktelser, i kommanditbolag med den begränsning som gäller för kommanditdelägare (p. 4).

Det aktiebolagsrättsliga kapitalskyddet

8. Eftersom den aktuella pantsättningen ägde rum i november 2003 är 1975 års aktiebolagslag tillämplig i målet.

9. I 1975 års aktiebolagslag finns i 12 kap. regler om vinstutdelning och annan användning av bolagets egendom. Dessa regler om kapitalskydd har som syfte att skydda bolagets borgenärer och är därför tvingande. I 2 § anges hur utrymmet för vinstutdelning ska bestämmas. I 5 § finns regler om påföljder vid olovlig vinstutdelning. Vid utbetalning till aktieägare i strid mot lagen ska mottagaren återbära vad han uppburit. Om brist uppkommer vid återbäringen kan de som medverkat till beslutet om utbetalning eller till verkställande av det bli ansvariga. Reglerna motsvarar i stort vad som gällde enligt 1944 års aktiebolagslag (se prop. 1975:103 s. 475 ff.). Reglerna finns numera, med vissa ändringar, i 17 kap. aktiebolagslagen (2005:551).

10. Kapitalskyddsregeln i 12 kap. 2 § aktiebolagslagen omfattar enligt ordalagen endast vinstutdelning till aktieägarna. Skyddet för det bundna kapitalet är emellertid ett av de centrala elementen i det aktiebolagsrättsliga regelsystemet. Kapitalskyddsregeln har därför ansetts analogt tillämplig även på utbetalningar som görs till annan än aktieägare (se bl.a. NJA 1997 s. 418). Skyldighet att återbära eller bristtäckta kan då genom analog tillämpning åläggas personer utanför den krets som anges i aktiebolagslagen. Regeln har vidare ansetts tillämplig i fall där säkerhet ställs av ett aktiebolag för en förpliktelse som åvilar en utomstående (se bl.a. NJA 1999 s. 426).

Omfattar kapitalskyddet dispositioner i ett underordnat handelsbolag?

11. Aktiebolagskonstruktionen bygger på att aktieägarnas ansvar för bolagets skulder är begränsat. Bolagets borgenärer har att hålla sig till det bundna kapitalet i bolaget. Det är därför av vikt att alla transaktioner i bolaget

vilar på affärsmässiga grunder. Reglerna om olovlig vinstutdelning ska motverka transaktioner som inte är affärsmässigt betingade. Att aktiebolaget vederlagsfritt överlåter egendom eller ställer säkerhet för annans skuld brukar beskrivas som typfall där bestämmelserna om olovlig vinstutdelning kan aktualiseras.

12. De situationer som har behandlats i rättspraxis har avsett olika typer av dispositioner med verkan direkt mot aktiebolaget, t.ex. i form av att egendom överförs från bolaget, att lån lämnas av bolaget eller att bolaget blir bundet av ett pantavtal eller liknande åtagande om ställande av säkerhet. Frågan är då om även en disposition i ett handelsbolag där aktiebolaget är andelsägare kan träffas av reglerna om kapitalskydd.

13. Om pantsättning sker av t.ex. en fastighet som ägs direkt av ett aktiebolag skyddas borgenärerna av kapitalskyddsreglerna på så sätt att pantsättningen kan bli ogiltig vid en överträdelse. I sammanhanget ska påpekas att rättsföljden, beroende på omständigheterna, också kan bli att pantsättningen får endast partiell verkan (jfr NJA 1980 s. 311 med tillämpning av motsvarande regler i 1944 års aktiebolagslag, jfr beträffande 2005 års lag prop. 2004/05:85 s. 756 om återbäring av viss värdeskillnad).

14. När ett aktiebolag äger en andel i ett handelsbolag kan det sägas att aktiebolaget har ett indirekt ägande av handelsbolagets tillgångar. Till skillnad från vad som gäller när ett aktiebolag äger ett underordnat aktiebolag begränsas inte dispositionsfriheten i det underordnade handelsbolaget av några i lag angivna kapitalskyddsregler. Det föreligger dock ett borgenärsskyddsintresse även avseende värdet av en sådan andel i ett handelsbolag. En oinskränkt handlingsfrihet för ägarna av handelsbolaget kan öppna upp för borgenärsskadliga dispositioner. Det torde därmed vara möjligt att med en analog tillämpning av aktiebolagslagens kapitalskyddsregler angripa borgenärs-

skadliga dispositioner i ett handelsbolag där aktiebolaget är bolagsman, utifrån de principer som ligger bakom kapitalskyddsreglerna.

15. Det grundläggande syftet med kapitalskyddsreglerna i aktiebolagslagen är dock att återställa det värde i aktiebolaget som har åsidosatts och sålunda skydda aktiebolagets borgenärer. Möjligheten att angripa en skadlig disposition av detta slag i ett underordnat handelsbolag måste därför tillkomma inte handelsbolaget utan aktiebolaget. Det är aktiebolaget som drabbas av den olovliga vinstutdelningen. Det är värdet av aktiebolagets ägarandel i handelsbolaget som ska skyddas, och handelsbolaget berörs inte av storleken på detta värde. Vidare utgår systematiken i aktiebolagslagen från att det är aktiebolaget, företrätt av sin styrelse, som för talan om återbäring och bristtäckning efter en olovlig vinstutdelning (jfr beträffande 1944 års aktiebolagslag SOU 1941:9 s. 286).

16. Av det sagda följer att den ifrågasatta dispositionen mellan det underordnade handelsbolaget och dess motpart däremot inte kan förklaras ogiltig enligt 2 kap. 18 § handelsbolagslagen på den grunden att de aktiebolagsrättsliga kapitalskyddsreglerna har överträtts.

Bedömningen i detta fall

17. Med hänsyn till det anförda kan kommanditbolaget inte grunda någon rätt mot Nordea på reglerna i aktiebolagslagen om olovlig vinstutdelning. Hovrättens domslut ska därför fastställas.

I avgörandet har deltagit: justitieråden Ann-Christine Lindeblad, Kerstin Calissendorff (skiljaktig), Martin Borgeke, Dag Mattsson och Lars Edlund (referent, tillägg)
Föredragande justitiesekreterare: Elisabet Rune

BILAGA TILL PROTOKOLL

2014-06-04

Mål nr
T 2640-12

SÄRSKILT YTTRANDE

Justitierådet Lars Edlund tillägger för egen del följande.

Som framgår av Högsta domstolens dom kan ett handelsbolag, som har ett aktiebolag som andelsägare, inte grunda någon rätt på aktiebolagslagens kapitalskydd avseende giltigheten av en disposition i handelsbolaget. Det är i stället aktiebolaget som har möjligheten att föra talan om återbäring eller bristtäckning. I detta mål är 1975 års aktiebolagslag tillämplig, men det finns inte någon anledning att anta att rättsläget förändrats genom införandet av 2005 års aktiebolagslag.

En framgångsrik talan rörande olovlig vinstutdelning (värdeöverföring enligt terminologin i 2005 års lag) förutsätter bl.a. att den aktuella dispositionen inte är affärsmässig. I vissa fall, t.ex. när det är fråga om ett lån till en uppenbart insolvent gäldenär, kan omständigheterna göra det tämligen enkelt att konstatera att det inte finns några affärsmässiga skäl. I fall där pantsättare, gäldenär och berört aktiebolag ingår i en koncern kan bedömningen av affärsmässigheten bli mer komplicerad (jfr Stefan Lindskog, Aktiebolagslagen 12:e och 13:e kap. Kapitalskydd och likvidation, 2 uppl. 1995, s. 47 f.). Även frågan om storleken på en värdeöverföring blir beroende av hur de närmare relationerna mellan koncernbolagen ser ut.

Dok.Id 96074

HÖGSTA DOMSTOLEN	Postadress	Telefon 08-561 666 00	Expeditionstid
Riddarhustorget 8	Box 2066	Telefax 08-561 666 86	08:45-12:00
	103 12 Stockholm	E-post:	13:15-15:00
		hogsta.domstolen@dom.se	
		www.hogstadamstolen.se	

I sammanhanget finns det också skäl att beröra spørgsmålet hur aktiebolagets kapitalskydd avseende en handelsbolagsandel ska ordnas ur ett processuellt perspektiv. Det står klart att en talan om återbäring eller bristtäckning ska syfta till att återställa värdet av andelen, och att det är aktiebolaget som ska föra denna talan. Ett yrkande från aktiebolaget om ogiltigförklaring/återgång av den aktuella dispositionen innebär närmast en form av tredjemanstalan; en processtyp som tillåtits endast i utpräglade undantagssituationer (se NJA 1984 s. 215). Även om en sådan talan skulle tillåtas, medför ett bifall inte automatiskt att aktiebolaget får någon nytta av detta. Om handelsbolaget har försatts i konkurs, kommer dess borgenärer att ha företräde till värdet av det återgångna framför aktiebolaget. Och om ägarsambandet mellan aktiebolaget och handelsbolaget har upphört vid återgången, kommer aktiebolaget inte alls att få del av något värde.

Det mest närliggande synes därför vara att aktiebolaget får föra talan mot tredje man om ersättning för det värde som överförts. Vid prövning av en sådan talan torde ledning kunna hämtas ur de principer som gäller vid återbäring av en tillgång som är delbar (se NJA 1980 s. 311, jfr Jan Andersson, *Kapitalskyddet i aktiebolag*, 6 uppl. 2010, s. 208 ff.).

**BILAGA TILL
PROTOKOLL**
2014-06-04

Mål nr
T 2640-12

SKILJAKTIG MENING

Justitierådet Kerstin Calissendorff är skiljaktig beträffande motiveringen under anförande av följande.

Den begränsning av en bolagsmans förvaltningsbefogenhet som följer av 2 kap. 3 § andra stycket handelsbolagslagen är uppställd i bolagsmännens intresse. Om alla bolagsmän samtycker till en disposition som fordrar samtycke, t.ex. pga. att den strider mot handelsbolagets vinstsyfte, kan den som vidtagit förvaltningsåtgärden inte åläggas ett skadeståndsansvar på grund av befogenhetsöverskridande. Inte heller kan dispositionen förklaras ogiltig av detta skäl.

Frågan i målet är emellertid om ett handelsbolags prestation, som har medgivits av samtliga bolagsmän i enlighet med 2 kap. 3 § andra stycket handelsbolagslagen, ska kunna anses utgöra en vinstutdelning hos bolagsman som är ett aktiebolag på grund av värdeminskningen av dennes andel i handelsbolaget. Om så är fallet och denna prövning leder fram till att utdelningen var olovlig, uppkommer frågan om sanktionen ska vara att handelsbolagets disposition på talan av handelsbolaget blir ogiltig och ska återgå till detta, eller om sanktionen ska vara att dispositionen gäller, men att en skyldighet ska föreligga för mottagaren av prestationen att på talan av bolagsmannen ersätta denne med ett belopp motsvarande den värdeminskning av bolagsandelen som överstiger det utdelningsbara beloppet. I det förra fallet

Dok.Id 96073

HÖGSTA DOMSTOLEN	Postadress	Telefon 08-561 666 00	Expeditionstid
Riddarhustorget 8	Box 2066	Telefax 08-561 666 86	08:45-12:00
	103 12 Stockholm	E-post:	13:15-15:00
		hogsta.domstolen@dom.se	
		www.hogstadamstolen.se	

är ogiltigheten och återbäringskyldigheten av den disposition som företagits en följd av bristande befogenhet (samtycket var överksamt). I det senare fallet vore det fråga om värdeersättning som ska utgå som en följd av att bolagsmannen överträtt aktiebolagslagen genom att samtycka till dispositionen, dvs. närmast som en ersättning för obehörig vinst.

Den nu aktuella frågeställningen förutsätter att tillämpningsområdet för vinstutdelningsförbudet 12 kap. 2 § aktiebolagslagen (liksom motsvarande regel i 2005 års aktiebolagslag) och dess påföljder kom att utsträckas ytterligare och i andra avseenden än tidigare (jfr p. 10 i domen). Bl.a. fordras en analogisk tillämpning på så sätt att bestämmelsen även skulle omfatta en åtgärd som inte rör aktiebolagets egna ekonomiska relationer med omvärlden.

Det skäl som kan åberopas för en utsträckning av vinstutdelningsförbudets tillämpningsområde är behovet av att effektivt hindra kringgående av borgenärsskyddsregeln i 12 kap. 2 § i 1975 års aktiebolagslag (och motsvarande i 2005 års lag). Behovet är en konsekvens av att det saknas kapitalskyddsregler i handelsbolaget i kombination med att aktiebolag tillåts vara bolagsmän.

Mot det nu angivna skälet kan ställas de praktiska konsekvenserna av en utvidgning och hänsynen till säkerheten i omsättningen. En mottagare av handelsbolagets prestation skulle inte bara behöva överväga om handelsbolagets prestation var affärsmässig ur handelsbolagets perspektiv (för befogenhetsbedömningen), utan även ur vart och ett av bolagsmännens perspektiv om dessa är aktiebolag (som ett led i kapitalskyddsbedömningen). Det är inte ovanligt att flera av bolagsmännen i ett handelsbolag är aktiebolag. För att skydda sig mot framtida krav från handelsbolaget på återbärning eller

från bolagsmän (som är aktiebolag) på ersättning för minskat värde av andelen skulle handelsbolagets medkontrahent dessutom behöva utreda och göra en bedömning av bolagsmännens ekonomiska ställning vid tiden för handelsbolagets disposition. Tvister om återbärings- eller ersättnings-skyldighet skulle riskera att bli komplicerade; de skulle även kunna komma att involvera frågor om medkontrahentens goda tro i olika avseenden.

Det borgenärsskydd som erbjuds genom bestämmelsen i 12 kap. 2 § (och motsvarande regel i 2005 års aktiebolagslag) är till sin natur svagt (jfr i detta hänseende t.ex. prop. 2009/10:61 s. 10) och det är oklart hur omfattande behovet är av ett borgenärsskydd av det slag som nu är i fråga. Sammantaget anser jag att övervägande skäl talar för att aktiebolagets samtycke till en disposition av handelsbolaget inte ska anses kunna utgöra en vinstutdelning i 1975 års aktiebolagslags mening eller en värdeöverföring i 2005 års aktiebolags mening.